

Dr hab. Iwona Markowicz, prof. US

Uniwersytet Szczeciński
Instytut Ekonomii i Finansów
Wydział Ekonomii, Finansów i Zarządzania
Katedra Statystyki
ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin
iwona.markowicz@usz.edu.pl

Szczecin, 23.11.2021

Recenzja rozprawy doktorskiej

magistra Saqiba AMIN

pt. *Selected financial implications of ethnic diversity: a global perspective*
(*Wybrane implikacje finansowe różnorodności etnicznej: perspektywa globalna*)

promotor: prof. dr hab. Krzysztof Jajuga

Katedra Inwestycji Finansowych i Zarządzania Ryzykiem

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Podstawą do sporządzenia recenzji jest pismo Dziekana Wydziału Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z 20 września 2021 roku.

Przedmiotem recenzji jest ocena czy rozprawa spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.), czyli ocena stopnia oryginalności problemu naukowego, ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w danej dyscyplinie naukowej (ekonomia i finanse) oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez kandydata.

Recenzja składa się z następujących części:

- Formalna charakterystyka pracy
- Znaczenie podjętego tematu
- Ocena celu rozprawy i hipotez badawczych
- Ocena merytoryczna pracy

– Wniosek końcowy.

Formalna charakterystyka pracy

Przedłożona mi do zaopiniowania praca liczy 146 stron i składa się z siedmiu rozdziałów, poprzedzonych spisem tabel, spisem rysunków, wykazem skrótów i wstępem, a następnie zakończenia, bibliografii i załączników (nie ujętych w spisie treści). Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Pierwsze trzy rozdziały stanowią część teoretyczną i dotyczą roli różnorodności etnicznej i religijnej w sektorze finansowym, przeglądu literatury oraz metodyki badawczej i źródeł danych. Natomiast rozdziały 4-7 stanowią prezentację wyników badań przeprowadzonych przez magistra Saqiba AMIN. Układ pracy jest w zasadzie poprawny. Moim zdaniem części spisowo-wykazowe znajdujące się przed wstępem powinny być umieszczone w końcowej części pracy. Zabrakło mi również informacji o miejscu i roku druku pracy. Szkoda również, że nie zamieszczono streszczenia pracy (najlepiej w języku angielskim i polskim). Natomiast układ zasadniczej części rozprawy, czyli siedmiu rozdziałów z podrozdziałami jest prawidłowy i przejrzysty.

Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie do tematu różnorodności etnicznej i religijnej. Omówiono cztery wymiary sektora finansowego zastosowane w badaniach. Rozdział drugi to obszerny przegląd literatury przedmiotu. W rozdziale trzecim znajduje się opis metod i źródeł danych wykorzystanych w analizie. Ta część powinna być bardziej rozbudowana i precyzyjna. Rozdziały od czwartego do siódmego stanowią część badawczą z prezentacją oszacowanych modeli ekonometrycznych dla wyodrębnionych czterech wymiarów sektora finansowego. W podsumowaniu omówiono wyniki badań.

Autor powołał się na 283 pozycje literatury dotyczącej przedmiotu badań. Są to zarówno książki i artykuły w czasopismach naukowych, jak też różnorodne opracowania i raporty. Autor umiejętnie wykorzystał liczne pozycje literaturowe dotyczące zakresu prowadzonych badań. W spisie znajdują się także dwa artykuły autorskie i jeden współautorski doktoranta. Wskazuje to na umiejętność prowadzenia badań samodzielnych i zespołowych. Dwa z tych artykułów dotyczą badania wpływu różnorodności etnicznej i religijnej na handel międzynarodowy, ochronę środowiska, turystykę i rozwój gospodarczy. Badania te przeprowadzono z wykorzystaniem tej samej metodyki i danych co w rozprawie doktorskiej. Muszę zwrócić uwagę, że w spisie literatury niektóre pozycje nie zostały dokładnie opisane (np. pozycje 28, 71, 91, ...).

Rozprawa została dość dobrze opracowana pod względem edytorskim. Dostrzegłam jednak pewne błędy: częsty brak spacji, z trzech rysunków zawartych w pracy w spisie podano tylko dwa, w spisie brakuje też podrozdziałów 1.2.1-1.1.4, w podrozdziale 2.1 dotyczącym przeglądu literatury powtórzono informację o wynikach badań w pracy S. S. Levine et. al. (2014) (s. 37 i 38).

Znaczenie podjętego tematu

W pracy podjęto bardzo ciekawy ale zarazem trudny temat różnorodności etnicznej i religijnej oraz jej relacji z sektorem finansowym. Różnorodność etniczna i religijna jest zagadnieniem interdyscyplinarnym. Jest istotnym problemem społeczno-ekonomicznym, a jego znaczenie wciąż rośnie. Jest to problem stosunków międzyludzkich i ich odzwierciedlenia w zjawiskach gospodarczych, politycznych, dotyczących bezpieczeństwa i jakości życia ludności. Dlatego też pozytywnie oceniam wybór tematu rozprawy doktorskiej przez magistra Saqiba AMIN. Ciekawie i wyczerpująco przedstawił on zjawisko różnorodności omawiane w literaturze. Sam autor podkreśla, że zagadnienie to i jego wpływ na sytuację gospodarczą nie jest jednoznaczne. Stąd też próba podjęcia się analizy i sformułowania wniosków dotyczących relacji różnorodności etnicznej i religijnej oraz rynku finansowego. Uważam, że zadanie to jest trudne a zwłaszcza rozstrzygnięcie czy omawiana relacja jest współlistnieniem zjawisk czy wpływem jednego na drugie.

W pracy uwzględniono różnorodność zarówno etniczną jak i religijną. Jest to także podkreślone w tytułach rozdziałów. Nie wiem dlaczego tytuł pracy odnosi się tylko do różnorodności etnicznej. Jest to chyba niedopatrzenie.

Ocena celu rozprawy i hipotez badawczych

Jako cel rozprawy przyjęto zbadanie powiązań między wskaźnikami społecznymi, takimi jak różnorodność etyczna i religijna, a sektorem finansowym. Według autora, dysertacja ma wypełnić lukę badawczą, dotyczącą wpływu wskaźników społecznych na rynki finansowe.

W pracy sformułowano też cztery hipotezy badawcze, które współgrają z założonym celem badania. Hipotezy zerowe dotyczą zaprzeczenia wpływu różnorodności etnicznej i religijnej kolejno na rozwój rynku giełdowego, handel międzynarodowy, inkluzję finansową

i gospodarkę nieformalną. Poszczególne rozdziały empiryczne dotyczą weryfikacji kolejnych hipotez. Należy podkreślić logiczny układ treści pracy.

Stwierdzam, że zarówno cel pracy jak i hipotezy badawcze są jasno sformułowane i sugerują przebieg badań naukowych.

Ocena merytoryczna pracy

Swoją ocenę zacznę od przedstawienia uwag, czy też wątpliwości, jakie pojawiły się w czasie czytania rozprawy:

- 1) W spisie treści brakuje podrozdziałów 1.2.1-1.2.4.
- 2) Na s. 65 autor stwierdza, że badacze ignorują wpływ różnorodności etnicznej i religijnej na rozwój giełdy. Ta wypowiedź jest zbyt radykalna. Nie zajmowanie się jakimś zagadnieniem nie oznacza jego ignorowanie.
- 3) W podrozdziale 4.1 fragment dotyczący publikacji Head, Ries (1998) powinien znaleźć się w podrozdziale 5.1 (handel międzynarodowy).
- 4) W rozdziałach 4-7 przedstawiono modele badawcze. Niestety prezentacja nie jest spójna (s. 67, 83, 97, 113). Brak jednolitej numeracji i opisu zmiennych.
- 5) Generalnie zabrakło jednoznacznego podziału pracy na część teoretyczną i badawczą. W rozdziałach 4-7, które stanowią prezentację badań doktoranta, znajdują się odwołania do literatury, powtórzenia informacji podanych już wcześniej. Brakuje natomiast dokładnego opisu samych badań. Zabrakło mi dokładniejszego opisu danych, które wykorzystuje doktorant. Co oznacza numeracja równań (s. 67, 83)? W modelach na s. 67, 83, 97 i 113 uwzględniono a_i dwukrotnie, natomiast zgodnie z opisem na s. 58, 68 powinno być a_i oraz a_t . W tabelach 3, 4 i dalszych pojawia się numeracja (np. 1-12), co nie jest wyjaśnione.
- 6) Rozdział 3 stanowi opis metod i źródeł danych. W tabeli 2 zaprezentowano zmienne. Nie wiadomo jak odnieść te informacje do prezentowanych modeli (i zmiennych) w rozdziałach 4-7.
- 7) Mam duże zastrzeżenia co do podziału treści dysertacji na części (rozdziały i podrozdziały). W pracy umieszczono rozdział stanowiący przegląd literatury (rozdział 2). W rozdziale tym dość obszernie przedstawiono osiągnięcia różnych badaczy w zakresie powiązań różnorodności etnicznej i religijnej oraz rozwoju rynku giełdowego, handlu międzynarodowego, inkluzji finansowej i gospodarki nieformalnej. Tą część oceniam pozytywnie. Jest ona niezbędna w dysertacji. Dostarcza ona cennych

informacji o dyskusji toczącej się w literaturze przedmiotu. Niestety, w pozostałych rozdziałach również są odniesienia do literatury, co utrudnia odbiór treści pracy.

- 8) Wykorzystany w badaniu indeks frakcjonalizacji etycznej jest w pracy zaprezentowany zarówno na s. 20 jak i na s. 56. Niestety sposób prezentacji jest niespójny (inne oznaczenia).
- 9) Na s. 68 wymieniono zmienne w modelu, niestety zabrakło ich wyjaśnień.
- 10) Na s. 70 dwukrotnie podano numery tabel 2a-6a, a powinno być: tabele 3-7.
- 11) Wśród czterech kolejnych szacowanych modeli (w rozdziałach 4-7) trzy są szacowane oddzielnie dla wszystkich krajów i według grup krajów. Nie wyjaśniono dlaczego jeden model nie ma takiego układu.
- 12) W podsumowaniu omawiane są wyniki badań zamieszczone w kolejnych rozdziałach empirycznych. Autor błędnie podaje numerację tych rozdziałów III-VI. Są to rozdziały 4-7.

Wymienione powyżej uwagi mają wpływ na ogólną ocenę recenzowanej pracy. Częściowo utrudniają one odbiór prezentowanych treści. Oczywiście dostrzegam również aspekty pozytywne. Niewątpliwą zaletą dysertacji jest solidny przegląd literatury dotyczącej omawianego zagadnienia. Ta część pracy jest wartościowa i może być inspiracją do kolejnych badań zarówno autora jak i innych badaczy. Pozytywnie oceniam wykorzystanie w badaniu danych przekrojowo-czasowych. Podejście takie zwiększa próbę, chociaż wykorzystanie w analizie danych dla 187 krajów jest i tak obszerne. Należy docenić wkład pracy autora w próbę wyjaśnienia relacji między różnorodnością etniczną i religijną a sektorem finansowym. Tym bardziej, że relacje te są dyskusyjne i nieoczywiste. Zatem podjęcie się tego tematu jest przejawem dociekliwości naukowej. Z pewnością dysertacja wnosi wkład w dyskusję naukową, może być inspiracją do kolejnych badań i poparcia uzyskanych wyników lub polemiki z nimi.

Dobrze też, że autor w części podsumowującej badania wyraził świadomość istnienia zmiennych mających wpływ na analizowane zjawiska, a których nie wykorzystał w swoich badaniach. Świadczy to o właściwym podejściu badacza do swoich osiągnięć i wizji dalszych badań.

Wniosek końcowy

Wartość merytoryczną pracy oceniam pozytywnie. Praca stanowi samodzielne, aktualne i wartościowe opracowanie wybranego tematu. Na umiejętność samodzielnego

prowadzenia pracy naukowej Autora wskazuje odpowiednie sformułowanie celu badania, hipotez badawczych rozprawy, a także właściwy dobór metod analizy danych statystycznych. W pracy połączono zagadnienia teoretyczne i empiryczne. Obszerna część przeglądu literatury jest cennym elementem dysertacji. W recenzji przedstawiłam swoje uwagi i wątpliwości, które pojawiły się w trakcie czytania dysertacji. Część z nich wpływa niestety na obniżenie oceny pracy. Moim zdaniem, część mankamentów wynika z pośpiechu i braku rzetelności i konsekwencji w pisaniu obszernej pracy naukowej. Ale oczywiście podkreślam też zalety dysertacji oraz umiejętności wyboru problemu naukowego i prowadzenia badań naukowych przez doktoranta.

Podsumowując, recenzowaną pracę oceniam pozytywnie i stwierdzam, że spełnia ona wymogi stawiane rozprawom doktorskim oraz stanowi podstawę do nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. Zatem stwierdzam pozytywną ocenę stopnia oryginalności problemu naukowego, ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w danej dyscyplinie naukowej – ekonomia i finanse – oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez kandydata.

Wnoszę o przyjęcie rozprawy pt. *Selected financial implications of ethnic diversity: a global perspective* przez Radę Naukową Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu i dopuszczenie Pana magistra Saqiba AMIN do publicznej obrony pracy.

